

**ПРАЦІ ЦЕРКОВНИХ ІСТОРИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ
ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЦЕРКВИ**

Велике значення у контексті дослідження проблеми щодо формування правового статусу християнської церкви у IV ст. мають праці таких церковних істориків, як Євсевія Кесарійського та Сократа Схоластика (Усі джерела мовою оригінала вміщено у патрології Мігне: Migne J.-P. *Patrologia cursus completus. Series Latina. Series graeca* (Євсевій — т. 20; Север — т. 65; Сократ — т. 67; Созомен — Т. 67; Теодорит — т. 67). Їх було представлено на електронних (комп'ютерних) носіях в англійському перекладі: *The early Church Fathers is a 38-volume collection of writings from the first 800 years of the Church. Introduction to the Bible Society CD-Rom Volume 1. Nicene and Post Nicene fathers, Series II. Volume 1*). Предметом їх наукових розвідок є історія християнської церкви, обґрунтування її історичної місії. Безумовно, деяка тенденційність цих творів потребує досить критичного підходу до фактів та відомостей, що у них містяться, але при цьому є у них і матеріал стосовно становища та устрою церкви, рішень і порядку проведення церковних соборів, ролі і значення світської влади у становленні та розвитку християнства, який відсутній у інших джерелах.

Жанр церковної історії було створено, як вважається, Євсевієм Кесарійським на рубежі III і IV ст. Народження нового жанру стало величезним відкриттям у європейській історичній думці. Воно стало початком усієї середньовічної історіографії. Саме Євсевій запропонував нові теми та нові методи дослідження, які дозволили церкві усвідомити її минуле як продовження історії Христа у межах універсально-історичного руху. Євсевій Кесарійський, Памфіл (бл. 265 р. — бл. 340 р.), грецький письменник, перший історик Церкви, твори якого збереглися досьогодні. Євсевія справедливо називають батьком церковної історіографії, оскільки, на відміну від своїх попередників, він намагався надати своїм творам характеру повноти та систематичності.

Саме Євсевію Кесарійському приписують історики теоретичне оформлення того комплексу правових думок, який можна умовно назвати «візантизмом» і народження якого належить до часів правління першого християнського імператора Римської імперії Костянтина Великого (IV ст.) у його творі «Життєпис Костянтина». Християнський історик намітив основні контури тієї системи взаємодії факторів державного життя у християнській імперії, яка у подальшому отримала назву «симфонії». Сутністю цієї концепції є отожднювання земної імперії «Царству Божому». Реалізацію християнських начал має забезпечити у земному житті державна влада,

імператор разом із церквою. Церква легітимує державну владу, санкціонує державний примус, а держава, у свою чергу, надає церкві свій захист для охорони і втілення в життя норм церковного вчення.

Із праць Євсевія до нас дійшли чотирнадцять, в основному богословського змісту. Як уже зазначалося, найбільш відомим і значимим для дослідників є його «Церковна історія» (Євсевий Памфил. Церковная история. 1993). Вона охоплює всю історію церкви настільки повно, що всі подальші церковні історики розглядали свої твори як її продовження. Цей твір, а також «Життєпис імператора Костянтина» та «Хвала Костянтину» стали основою практично всієї подальшої традиції про часи правління цього імператора.

Сократ, на прізвисько Схоластик, був першим, хто продовжив справу Євсевія на грецькому підґрунті. Сократ Схоластик вважає себе продовжувачем Євсевія Кесарійського і саме закінчення його «Церковної історії» (Церковная история Сократа Схоластика. 1912) бере за початок своєї. Існують лише окремі відомості про його життя, які містяться у його ж творах.

«Церковна історія» є єдиним твором Сократа Схоластика. Дату її створення відносять до 40-х рр. V ст., тобто наприкінці епохи Феодосія Молодшого (408–450). Можливо, цей твір створювався протягом тривалого часу, оскільки існували принаймні дві його редакції, про які пише сам автор. Вперше латиною і грецькою «Церковну історію» було надруковано у XVI ст.

«Церковна історія» охоплює події у Римській імперії протягом майже півтора сторіччя. Сократ свою «Історію» починає з моменту, на якому зупинився Євсевій — з 306 р., коли Костянтин Великого проголосили імператором Галлії (I. Введ.) і завершує у 439 р. Автор розподіляє історичний матеріал по семи книгах, присвячуючи кожна з книг подіям правління одного (рідше — декількох) імператора. Перша книга охоплює події, що відбувалися під час правління Костянтина Великого, друга — Констанція, третя — Юліана та Іовівна, четверта — Валентиніана і Валента, п'ята — Феодосія Великого, шоста — Аркадія, сьома — Феодосія Молодшого. При написанні «Церковної історії» Сократ використовує різноманітні джерела: послання церковних соборів, імператорів і церковних лідерів, полемічні твори Афанасія Олександрійського, Євсевія Кесарійського, Григорія Назіанзина, Євагрія Понтійського та ін., а також усну традицію. Слід зазначити, що історичний світогляд Сократа відрізняється від історичного світогляду Євсевія, продовжувачем якого вважає себе Сократ. Справа в тому, що Сократ описує зовсім іншу епоху — епоху безперервних внутрішніх суперечок у церкві та постійного втручання у її справи держави. Попри наявність деяких відступів, церква все більше зміцнюється, поступово перетворюючись на державну релігію. Крім цього, автор включає до цієї історії факти внутрішньої та зовнішньої політики Римської держави.